

obavijesti u javnim sredstvima priopćavanja, pa i govornih standardnih ostvaranja, prema deklinaciji kajkavskih prezimena sa sufikslnim *e* drukčiji je nego što je bio neposredno pred drugim svjetskim ratom. Pravo je zajednice da pojedinačne različite, strukturno proturječne jezične znakove u javnom komuniciranju ujednači, da iz odnosa obavijesnoga i zalihosnoga odredi zajednički oblik pojedinačnih jezičnih obavijesti u određenoj jezičnoj zajednici, tj. da na temelju znanstvenoga opisa promijeni jezičnu normu ako to i kad to jezična praksa zahtijeva. Ali, upravo zbog autonomne prirode kodificiranoga standardnog jezičnog sustava i potrebe da on bude što manje podložan svakodnevnim supstandardnim jezičnim ostvarajima, koji mogu, ali ne moraju postati općenito vlasništvo većine nosilaca standardnog izraza koje jezične zajednice, norme treba mijenjati tek onda kad postanu smetnja za jezičnu komunikaciju. Prema izloženom stanju suvremene standardne deklinacije kajkavskih prezimena sa *e* ispred krajnjeg suglasnika čini se da još nije potrebno normativno intervenirati. U sadašnjem standardnom ostvarivanju paradigme takvih kajkavskih prezimena jasno je izražena tendencija da se nepostojanost vokala *e* očuva samo u povijesnim prezimenima na *-ec*, bez obzira na broj slogova tih prezimena, a uz njih i u trosložnim ili višesložnim suvremenim prezimenima na *-ec*. To je smjer suvremenoga procesa, a hoće li se taj proces zaustaviti na današnjem stanju, hoće li doći do potpunoga eliminiranja nepostojanosti glasa *e* u takvih prezimena ili će se pojaviti drukčiji jezični i društveni poticaj koji će proces okrenuti u drugom pravcu – pokazat će vrijeme.

NAGLASCI UPORABNE NORME NA OSNOVI STARTNOG JEZIKA

Stjepan Vukušić

Istraživanje naglasaka glagola sjevernopodgorskoga govora i naglasaka školovanih ljudi kojima je novoštokavska ikavština startni jezik upućuje nas na zaključke koji su predmet ovog članka.

Sjevernopodgorskim se govorom ovdje naziva govor zapadnog, mladeg ikavskog dijalekta kojim se govori u dijelu Velebitskog podgorja između Starigrada na sjeveru i Prizne na jugoistoku. Zapadnu i istočnu granicu toga govora čine Velebitski kanal i viši, nenaseljeni dijelovi Velebita.

Naglasni opis glagolskog sustava toga govora navodi na misao da bi oni naglasci infinitiva, prezenta, glagolskog priloga sadašnjeg i glagolskog pridjeva

radnog, s razloga koji će se kasnije objasniti, mogli biti zanimljivi i za naglasnu normu književnoga jezika.¹

INFINITIV. U tom se obliku u sjevernopodgorskom govoru uvijek gubi dočetno -i u svih glagola. Tako skraćeni infinitiv kad ostane jednosložan može imati u skladu s općim novoštokavskim naglasnim normama samo silazne naglaske. Prema sporom naglasku u neskraćenom dvosložnom infinitivu, stajat će uvijek brzi naglasak u skraćenom jednosložnom infinitivu: bōsti–bōst, grēpsti–grēpst, lēći–lēc, mōći–mōć, plēsti–plēst. Iznimka je nepravilni glagol *ići* koji pokraćen ima silazni naglasak: ić. Prema uzlaznom (odnosno silaznom) naglasku u dvosložnom infinitivu s dočetnim -i, u skraćenom će, jednosložnom infinitivu uvijek biti silazni naglasak: léći (lēcī)–lēc, trēsti (trēsti)–trēst, vřći (vřći)–vřć, vūći (vūći)–vūć, zēpsti–zēpst, dóći–dōć, náći–nác, póći–pōć, próći–prōć, sáći–sác, úći–ūć, záći–zác.

Kad se prosti pokraćeni glagoli slože s predmetkom, njihov se naglasak prenosi na predmetak i mijenja se u skladu s novoštokavskim pravilima o prenošenju naglasaka: izbost, izgrepst, pōlec, pōmoć. ispec, isplest; izlēc, izrēst, istrēst, òvřć, izvūć, òzēpst, izác, òbác, proizác, mimōić.

Iz primjera se vidi da se ova pravila očituju u glagola 1. vrste i u složenica nepravilnoga glagola *ići*.

PREZENT. Tipična razlika između naglasaka prezenta u sjevernopodgorskom govoru i naglasaka prezenta prema dosad kodificiranoj naglasnoj normi jest ona razlika što se očituje u složenih glagola 1. razreda III. vrste naglasnih tipova: doživjeti, zaželjati, osirōtjeti; zatim u složenih glagola 2. razreda III. vrste tipa zadržati, zajéćati, i u složenih glagola IV. vrste tipa zadržati.²

U sjevernopodgorskom govoru svi glagoli koji pripadaju navedenim tipovima uvijek imaju spori, preneseni naglasak na predmetku: pōživin, prētřpin, prōcvilin, zāštēdin, zāšūtin, zāžūtin; izletin, prigorin, zāželin, obūdovin, osiroin, porūnenin, počrvenin, pozēlenin; izdržin, izležin se, rāzbižin; zablējūn, zājēćin, zāvrištūn, prōcūrūn, zadržūn.

Prema dosad kodificiranoj naglasnoj normi, u svim bi primjerima trebalo da ostane naglasak infinitiva: doživim, zaželim, zadržim, zajéćim, zadržim . . .

¹ Ostali glagolski oblici koji se upotrebljavaju u sjevernopodgorskom govoru i imaju svoje posebne naglaske nisu u spomenutom smislu toliko zanimljivi s ovih razloga:

prvo, naglasak imperativa u tom govoru jednak je naglasku imperativa u književnom jeziku;

drugo, u aoristu sjevernopodgorskoga govora izjednačila su se i po obliku i po naglasku sva tri lica jedmine;

treće, naglasak glagolskog pridjeva trpnog u tom govoru dosta je kolebljiv.

² Budući da je sjevernopodgorski govor ikavski govor, u njemu glagoli doživtā, zaželtā, osirōttā idu u četvrtu vrstu, a trećoj vrsti pripadaju samo glagoli tipa držat-zadržat i tipa jéćat-zajéćat.

GLAGOLSKI PRILOG SADAŠNJI. U tom se obliku u sjevernopodgorskom govoru uvijek gubi dočeto -i, a naglasak mu je jednak naglasku trećeg lica množine prezenta: plètūć, trēsūć, dṛžēć, nōsēć, fāleć (=hvaleći), pīšūć, čūvajūć, mlātēć.

Iznimke su: glagolski prilog sadašnji glagola biti, koji glasi būdīūć prema 3. l. mn. prezenta būdū, i dubletni likovi glagola tipa jednāčtō, koji imaju naglasak infinitiva, pored običnijeg naglaska 3. l. mn. prezenta, npr. žīvōtārēć i žīvōtārēć.

GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI. Prosti glagoli prve vrste tipa plēst–plēten imaju brzi naglasak u svim rodovima jednine i množine radnog pridjeva i dužinu u jednini oblika za muški rod: plējā, plēla, plēlo, plēli; grēbā, grēbla, grēblo, grēbli; pēkā, pēkla, pēklo, pēkli, a složeni glagoli tog tipa imaju u tom obliku spori, preneseni naglasak na predmetku: òplejā, òplela, òplelo, òpleli; izgrebā, izgrebła, izgreblo, izgrebli itd. Prosti glagoli prve vrste tipa trēst–trēsēn imaju silazni naglasak u radnom pridjevu i dužinu na posljednjem samoglasniku oblika za muški rod jednine: trēsā, trēsła, trēslo, trēsli; vūkā, vūkła, vūklo, vūkli; zēbā, zēbla, zēblo, zēbli. U složenih se glagola tog tipa silazni naglasak prenosi na predmetak kao spori: istrēsā, istrēsła, istrēslo, istrēsli; pòvūkā, pòvūkła, pòvūklo, pòvūkli itd.

U sjevernopodgorskom govoru dvosložni pridjev radni ima u srednjem rodu i u množini svih rodova silazni naglasak prema uzlaznom naglasku u obliku za ženski rod: bījā, bīla, bīlo, bīli; pījā, pīla, pīlo, pīli; dā, dāla, dālo, dāli; brā, brāla, brālo, brāli; zvā, zvāla, zvālo, zvāli . . .

U glagola 2. razreda treće vrste, zatim u glagola pete i šeste vrste koji imaju spori naglasak u infinitivu, u obliku za muški rod radnog pridjeva brzi je naglasak na prvom slogu, a u oblicima za ženski i srednji rod i u svim rodovima množine naglasak je infinitiva:³ dṛžā, dṛžala, dṛžalo, dṛžali; čītā, čītala, čītalo, čītali; prōčitā, pročitala, pročitalo, pročitali; òružā, oružala, oružalo, oružali; nāoružā, naoružala, naoružalo, naoružali; òrā, òrala, òralo, òrali; izòra, izòrala, izòralo, izòrali; kljūvā, kljūvala, kljūvalo, kljūvali, iskljūvā, iskljūvala, iskljūvalo, iskljūvali; kùpovā, kupòvala, kupòvalo, kupòvali, nākupovā, nakupòvala, nakupòvalo, nakupòvali; gōspodovā, gospodòvala, gospodòvalo, gospodòvali; štòvā, štòvala, štòvalo, štòvali; òpsovā, opsòvala, opsòvalo, opsòvali.

To je dijalekatski dio vidika. Međutim, brojni primjeri naglašavanja školovanih ljudi kojima je novoštokavska ikavština startni jezik navode nas na

³ Ovo je pravilo zasnovano na standardnoj podjeli glagola na razrede i vrste, a sa stajališta sjevernopodgorskoga govora, koji je ikavski, pa nema u trećoj vrsti podjele na razrede (tipovi gōrētō, zelēntō idu u 4. vrstu), to bi pravilo obuhvaćalo sve glagole 3. vrste sa sporim naglaskom i glagole 5. i 6. vrste s jednakim naglaskom.

pretpostavku da oni, usvojivši oblike književnog jezika, i dalje zadržavaju svoje prvotne naglaske.

Tu pretpostavku valjalo je provjeravati. Na osnovi tipičnih razlika između naglasaka mladeg ikavskog dijalekta i naglašavanja školovanih ljudi s tim startnim jezikom s jedne strane i naglasaka u priručnicima s druge strane, sastavljen je popis riječi i dan na čitanje ljudima kojima je novoštokavska ikavština startni jezik.

Da bi rezultati tih ispitivanja bili uočljivi u svom odnosu prema naglascima zapisane norme, iste se riječi navode u dva stupca.

I n f i n i t i v

Naglasci uporabne norme

Naglasci kodificirane norme⁴

bōsti, grēpsti, lēci, mōci, pēci, plēsti	bōsti, grēpsti, lēci, mōci, pēci, plēsti (BHŽ)
izhosti, izgrepsti	izbōsti i izbosti, izgrēpsti i izgrepsti (RM)
pōleci, pōmoći	polēci i pōleci, pomōci i pōmoći (P)
ispeći, isplesti	ispēci i ispeći, isplēsti i isplesti (P)
lēci, rāsti, trēsti, vrēci, vūci, zēpsti	lēci, rāsti, trēsti, vrēci, vūci, zēpsti (BHŽ)
izrāsti, istrēsti, ōvrēci	izrāsti i izrāsti, istrēsti i istrēsti (P) ovrijēci i ōvrijeći (ijek.) pored ovri- ci i ōvrēci (ek. i ijek.) (P)
izvūci, ōzēpsti	izvūci i izvūci, ozēpsti i ōzēpsti (P)
īci	īci (BHŽ)
dōci, nāci, pōci, prōci, sāci, sīci, ūci zāci	dōci, nāci, pōci, prōci, sāci, sīci, ūci zāci (BHŽ)
izāci, izīci, ōbāci, ōbīci	izāci, izīci, obāci, obīci (BHŽ)
proizāci, proizīci	proizāci i proizāci, proizīci i pro- izīci (P)
mimōci	mimoīci i mimōci, pored mimoīci i mimōci (P)

P r e z e n t

poživim, pretřpim, procvilim, za- štēdim, zašūtīm, zažūtīm . . .	poživim, pretřpim, procvilim, za- štēdim, zašūtīm, zažūtīm . . . (BHŽ)
---	---

⁴ Kako su pojedini oblici kodificirane norme zapisani u različnim priručnicima, navode se uz te oblike priručnici ovim bibliografskim kriticama:

BHŽ = I. Brabec, M. Hraste, S. Živković: Gramatika brvatskosrpskoga jezika, Šk. knj., Zagreb, 1965.;

P = Pravopis hs. književnog jezika, M.h.—M.s., Zagreb, Novi Sad, 1960.;

RM = Rječnik hs. knj. jezika, M H—M S, Zagreb—Novi Sad, 1967.

izletim, prògorim, zàželim
obùdovim, osiròtim, porùmenim, po-
cèvenim, pozèlenim ...
izdržim, izležim se, dòbježim
pròpíštím, zàblējim, zàjēcím, zàvrí-
štím
pròcūrím, zàtrúbim

izlètím, progòrim, zažèlim (BHŽ)
obudòvim, osiròtim, porumènim,
pocrvènim, pozelènim ... (BHŽ)
izdržim, izležim se, dobježim (RM)
propíštím, zablējim, zajęcím, zavrí-
štím (BHŽ)
procūrím, zatrúbim (BHŽ)

Glagolski prilog sadašnji

hválēci, mlátēci, pišūci skáčūci

hválēci, mlátēci, pišūci, skáčūci
(BHŽ)

bùdući i budúci
bròjēci, držēci

bùdući, bùdući, budúci (BHŽ)
bròjēci i brojēci, držēci i držēci
(BHŽ)

stòjēci, želēci

stòjēci i stojēci, želēci i želēci
(BHŽ)

hòtēci

hòtēci i hotēci

Pridjev radni

plēo, plēla, plēlo
ispleo, isplela, isplelo
pēkao, pēkla, pēklo
ispekao, ispekla, ispeklo
trēsao, trēsla, trēslo
istrēsao, istrēsla, istrēslo
rāstao, rāsla, rāslo
nàrāstao, nàrāsla, nàrāslo
vūkao, vūkla, vūklo
dòvūkao, dòvūkla, dòvūklo
bīo, bíla, bílo, bíli
dòbio, dòbila, dòbilo
pīo, píla, pílo, píli
brāo, brála, brálo, bráli
dāo, dála, dálo, dáli
dřžao, dřžala, dřžalo
čītao, čítala, čítalo
pròčītao, pročítala, pročítalo
òružao, orùžala, orùžalo

plēo, plēla, plēlo (BHŽ)
ispleo, isplēla i isplela (P)
pēkao, pēkla, pēklo (BHŽ)
ispekao, ispēkla i ispekla (P)
trēsao, trēsla, trēslo (BHŽ)
istrēsao, istrēsla i istrēslo (P)
rāstao, rāsla, rāslo (BHŽ)
nàrastao, narāsla i nàrāslo (P)
vūkao, vūkla (P)
dòvūkao, dovúkla i dòvūkla (P)
bīo, bíla, bílo (BHŽ)
dòbio, dòbila, dòbilo (BHŽ)
pīo, píla, pílo (BHŽ)
brāo, brála, brálo (BHŽ)
dāo, dála (P)
dřžao, dřžala, dřžalo (BHŽ)
čītao, -la (P)
pròčītao, pročítala, pročítalo (BHŽ)
òružao, òružala, orùžalo (BHŽ)

näoružao, naoružala, naoružalo
örao, örala, öralo
izorao, izörala, izöralo
kljüvao, kljüvala, kljüvalo
iskljüvao, iskljüvala, iskljüvalo

küpvao, kupövala, kupövalo

näkupovao, nakupövala, nakupövalo

göspodovao, göspodövala, göspodö-
valo

štövao, štövāla, štövālo

öpsovao, öpsövala, öpsövalo

näoružao, näoružāla, näoružālo
(BHŽ)

örao, öräla, örälo (BHŽ)

izorao, izörāla, izörālo (BHŽ)

kljüvao, kljüvāla, kljüvālo (BHŽ)

iskljüvao, iskljüvāla, iskljüvālo
(BHŽ)

küpvao, küpvāla, küpvālo (BHŽ)

näkupovao, näkupovāla, näkupovālo
(BHŽ)

göspodovao, göspodovāla, göspodo-
vālo (BHŽ)

štövao, štövāla, štövālo (BHŽ)

öpsovao, öpsövāla, öpsövālo (BHŽ)

Ova pretpostavka uporabne norme u naglašavanju glagolskih oblika, osnovana na jednom narodnom govoru novoštokavskog ikavskog dijalekta i zatim proširena, na osnovi brojnih primjera naglašavanja ljudi kojima je novoštokavska ikavština startni jezik, na veći dio područja zapadnog, mlađeg ikavskog dijalekta podrobnije je provjerena u govoru slijedećih pojedinaca: Antuna Babića, profesora iz Lukova (južno od Jurjeva), Matilde Štokić, nastavnice sa Štokić Podova (bivša općina Jablanac), Alfonsa Trojana, pravnika iz Sinja, Viborke Jurčević, magistra iz Makarske, Ivana Parlova, profesora iz Imotskog, Filka Barića, studenta iz Gruda i Stjepana Vukušića, profesora iz Stinice.

Rezultati ispitivanja:

1. U svim se primjerima prezenta očitovao pretpostavljeni naglasak u svih sudionika naglašavanja, samo se u jednog sudionika javlja naglasak öbudovim (Lukovo), a u dva sudionika öbudövim, osirötim (Sinj i Makarska).

2. Infinitive prema izloženoj pretpostavci uporabne norme naglašava pet čitača navedenih oblika, a samo dva imaju dvostruke naglaske u infinitivu: jedan samo u dvosložnim glagolima složenim od prostog glagola ići, dóći, náći . . . i: íći, dóći, nāći, sve ostale infinitive, proste i složene 1. vrste i trosložne i četverosložne od ići naglašava silaznim naglaskom (Imotski); u jednog se čitatelja javljaju usporedno silazni i uzlazni naglasci i u prostim glagolima 1. vrste (Makarska): grëpsti, lëći; trësti i grëpsti, lëći, trësti. U složenih glagola tih tipova samo su preneseni naglasci: ögrepsti, põleći, istrësti, özëpsti.

3. Glagolski prilog sadašnji naglašava prema pretpostavci pet čitatelja, a dva u tom obliku imaju uzlazne naglaske u glagola tipa hvāliti-hvālím (Sinj, Makarska).

4. Glagolski pridjev radni prema pretpostavci naglašava pet sudionika. U jednog se čuje i naglasak plèla, plèlo, pèkla, pèklo, ali samo rāstao, rāsla, rāslo, vūkao, vūkla, vūklo i samo isplela, ispekla (Makarska). Prema uzlaznom naglasku u obliku za ženski rod u dvosložnih glagolskih pridjeva čuje se i u srednjem rodu i svim rodovima množine uzlazni naglasak u dvoje sudionika: bílo, bíli, pílo, píli (Imotski i Makarska). Naglaske isključivao, isključivala, isključivalo imaju dva sudionika (Makarska i Sinj), a naglasak gospodòvao jedan sudionik (Sinj).

Prema tome, u svojoj se bitnoj osnovi pretpostavka potvrdila jer se pojedinačna odstupanja mogu pripisati utjecaju škole i utjecajima izvana. Vidi se da su ti utjecaji neznatni, a to potvrđuje izrazit osjećaj autonomnosti ovog tipa novoštokavskog naglašavanja.

Samo bi u jednom valjalo pretpostavku korigirati. Prema naglašavanju glagolskog priloga sadašnjeg sudionika iz Sinja i Makarske dade se zaključiti da se u slučaju naglasaka hválēći mlátēći, skáčūći ipak radi o konstanti sustava: tu se pravilno javljaju uzlazni naglasci u glagolskom prilogu sadašnjem u glagola s trosložnom infinitivnom osnovom i s uzlaznim naglaskom na prvom slogu koji u prezentu imaju silazni naglasak hváliti-hvállim-hvállēći itd.

Ukratko, što se tiče naglasaka u glagola, novoštokavski ikavci imaju svoju uporabnu normu na osnovi svoga startnog jezika.

P I T A N J A I O D G O V O R I

RAD, RADNJA, RADIONICA

Čitateljica B. P. pita je li bolje upotrebljavati naziv *diplomski rad* ili *diplomska radnja*. Oni koji zagovaraju prvi naziv — nastavlja u pismu — »misle da *radnja* znači mjesto gdje se nešto izrađuje«, a zagovornici drugog naziva smatraju da za mjesto gdje se što izrađuje »imamo riječ *radionica* koju ne bi trebalo zaboraviti«. U nedoumici su — kaže — i ostali kolege u njezinoj ustanovi, pa moli da im se odgovori.

Valja odmah reći da riječ *radnja* u značenju »mjesto gdje se što izrađuje« nije dobro upotrijebljena. O tome sasvim jasno piše u Jezičnom savjetniku (izd. MH, Zagreb 1971.). Na strani 237. toga priručnika čitamo: »*radnja* je apstraktna imenica i ne valja

je upotrebljavati za oznaku prostorije; mjesto toga treba reći: *radionica*, *prodavaonica*, *dućan*, *poduzeće* i sl., već prema tome o čemu se radi.« Mislim da ovom ne treba posebnoga komentara. Prema navedenom savjetu pravilno je npr. *prodavaonica bureka*, a ne *buregdžijska radnja*.

Ostaje još da se razmotri pravilnost konstrukcije *diplomski rad* i *diplomska radnja*.

U gotovo svim našim rječnicima, jednojezičnim ili dvojezičnim, razlikuje se značenje riječi *rad* od riječi *radnja*. *Rad* najčešće znači »napor, trud (labor), djelatnost (actio)«, pa su sasvim razumljive sintagme kao npr. *težak rad*, *mukotrpan rad*, *fizički rad*, *umni rad*, *prosvjetni rad*, *otiči na rad*, *rad motora* itd. Iz primjera se vidi da je značenje riječi *rad* uopćeno, tj. nije strogo